

KONSTITUCIJOS INTERPRETACINIS POREIKIS

Gediminas Mesonis

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Konstitucinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 2714 546
Elektroninis paštas gedmes@mruni.eu

Pateikta 2009 m. lapkričio 25 d., parengta spausdinti 2009 m. gruodžio 10 d.

***Anotacija.** Konstitucija, būdama reikšmingiausiu kiekvienos šalies teisės aktu, lemia visos teisės normų sistemos funkcionalumą. Konstitucija yra tas šaltinis, kuris tampa galutinio teisėtumo materialiu arbitru. Taigi poreikis nuolat garantuoti teisės normų sistemos funkcionalumą formuluoja kitą poreikį – suvokti, suprasti konstituciją, joje įtvirtintų normų ir principų turinį. Straipsnyje atskleidžiami ir aptariami faktoriai, kurie lemia konstitucijos interpretacinę prigimtį. Konstatuojama, kad konstitucijos (a) normų abstraktumas, (b) konstitucijos normų „konkurencija“, (c) konstitucijos vientisumo ir sistemiškumo požymis, bei konstitucijos reguliavimo omisijos problema yra faktoriai, determinuojantys konstitucijos permanentinį interpretacijos poreikį.*

Straipsnyje akcentuojama, kad konstitucijos aukščiausia juridinė galia, taip pat šio akto vientisumas determinuoja jos interpretatoriaus ir taikytojo galimybes, lemia jos interpretacinį pakankamumą, nes ji negali būti interpretuojama per žemesnių juridinės galios aktų turinį. Taip akcentuojama, kad konstitucinių normų „konkurencija“ tėra nekonceptualus jos suvokimo rezultatas. Straipsnyje pripažįstama, kad konstitucijos normų ir principų vieningas loginis ryšys, kad tarp jų nėra prieštaravimų ir konkurencijos, o tėra skirtingos nuomonės dėl konstitucijoje įtvirtinto vertybių balanso. Pabrėžiama, kad konkrečių normų ir principų tariama „konkurencija“ yra panaikinama būtent interpretacijos metu konstituciją suvokiant kaip sisteminį dokumentą, kurio pavienės normos arba principai negali būti suvokti izoliuotai, ignoruojant konstitucijos sistemiškumo požymį.

Akcentuojama, kad konstitucinė omisija yra permanentinė teisės mokslinės doktrinos problema. Tačiau straipsnyje pateikiami argumentai, kodėl konstitucinės justicijos institucijos, be didelių išimčių, kalbėdamos apie konstituciją nepripažįstą omisijos problemos. Konstitucija suvokiama kaip sisteminis neturintis jokios omisijos problemos teisės aktas. Straipsnyje pripažįstama, kad kaip mokslinę doktriną konstitucijos omisiją galima pripažinti tik expressis verbis. Tačiau konstituciją suvokiant kaip sisteminių teisės aktų expressis verbis omisiją tampa nebeaktuali, nes konstitucija privalo užtikrinti konstitucingumą, visos teisės sistemos teisėtumą.

Reikšminiai žodžiai: konstitucija, konstitucinė jurisprudencija, mokslinė doktrina, interpretacija, konstitucijos omisija, teisės normų sistema.

„Interpretacija tai būdas sumažinti spragą tarp Konstitucijos teksto ir įstatymo.“¹

André Alenas

„Konstitucija yra teologinis dokumentas, <...>, o teisėjai, būdami aukštaisiais šventikais, ją pristato kiekvienai amerikiečių kartai.“²

Arthuras Selwynas Milleris

Konstitucija kiekvienoje valstybėje yra ypatingas teisės aktas – išskirtinis dokumentas, tai steigiamasis aktas, kuriuo nustatomi valstybės gyvavimo pagrindai. Taip yra jau vien dėl to, kad šis normų rinkinys egzistuoja tautos valia, kaip būtent suverenas – tauta suteikė konstitucijai išskirtinę padėtį teisės sistemoje. Jau vien todėl konkrečios konstitucijos individualūs bruožai, tokie kaip konkretus straipsnių skaičius, gramatinė, stilistinė normų raiška arba teisinės technikos kokybė negali būti priežastimi, kitaip suvokti konstitucijos reikšmę konkrečioje teisės normų sistemoje. Bet kokios šalies teisės normų sistemoje ji aukščiausią juridinę galią turintis teisės aktas. Būtent todėl, kaip teigia E. Jarašiūnas, „konstitucija traktuotina kaip tobula teisė“, nes „kitaip suvokiama konstitucija negali būti teisiškumo tikrinimo matu nei visą teisės sistemą jungiančia teisės dalimi“³.

Aukščiausios juridinės galios akto egzistavimas ne tik struktūrizuoja teisės sistemą, be kurios evoliucinė sociumo raida taptų negalima, bet ir paverčia pačią sistemą funkcionalia. Jeigu konstitucija yra tas aktas, kuris lemia teisės sistemos normų hierarchiją, tai jo turinys ir forma turėtų būti pakankami, kad remiantis juo, būtų galima spręsti tei-

1 Alen, A. *Treatise on Belgian Constitutional Law*. Deventer / Boston: Kluwer, 1992, p. 48.

2 Miller, S. A. *Toward Increased Judicial Activism: The Political Role of the Supreme Court*. Westport, Conenecticut: Greenwood Press, 1982, p. 20.

3 Jarašiūnas, E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūrio į Konstituciją pokyčiai. *Jurisprudencija*. 2002, 33 (25): 36.

sėtumo problemas. Būtent konstitucingumo užtikrinimo procese, teisės taikymo praktikoje natūraliai formuojasi poreikis *objektyviai* suvokti konstituciją – tą lakonišką (visos teisės normų sistemos) teisinį dokumentą, kurio suvokimo neapibrėžtumai teisėtumo užtikrinimą padarytų konceptualiai neįgyvendinamu.

Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstitucijos 6 str. nustato, kad Konstitucija yra tiesiogiai taikomas aktas ir ja remdamasis kiekvienas gali ginti savo teises. Ir kitų šalių konstitucijos nėra tik filosofinės abstrakcijos, o yra realūs teisės aktai, kurie taikomi tiesiogiai arba jie lemia teisinių santykių subjektų elgesį. Tačiau ar subjektyvi konstitucijos vizija yra tas šaltinis, kuris turi sukelti teisinės pasekmes? Akivaizdu, kad subjektyvių sampratų transformacija į konkrečių teisinių santykių plotmę sukeltų teisinio reguliavimo disfunkcijas, nuolatines diskusijas dėl teisėtumo.

Ką norėjo pasakyti A. Sweetas pastebėdamas, jog „Konstitucija nustatydamas teisės normų hierarchiją nulėmė konstitucijos interpretacijos sąlygas ir kryptį?“⁴ O. J. Pelikanas Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucijos interpretavimo istorinę raidą lygina su Šventojo Rašto interpretavimo istorine patirtimi ir teigia, kad abu šie dokumentai mus tiesiogiai pasiekia tik per interpretacijas⁵. Negi konstitucija yra tokia neaiški, kad dar ją reiktų interpretuoti?

Tai konceptualūs klausimai, todėl nenuostabu, kad ne tik mokslinėje doktrinoje nuolat diskutuojama dėl konstitucijos prigimties, interpretacijos metodų bei jų taikymo ir pasiektų rezultatų turinio objektyvumo. Amerikiečiai, pirmieji priėmę Konstituciją, pirmieji suvokė šio teisės akto interpretacinę prigimtį ir patyrė jo turinio interpretacijos proceso sudėtingumą. Konstitucija jos interpretacijos (hermeneutikos)⁶ problemos formulavo naujas problemines užduotis. Būtent šioje šalyje prasidėjo debatai ir dėl interpretatoriaus subjektiškumo, ir dėl interpretavimo metodų, jų taikymo, dėl konstitucinės jurisprudencijos reikšmės. Dabartiniame pasaulyje konstitucijos, jų turinio klausimai yra nuolatiniai teisės, filosofijos, politikos, kitų socialinių arba humanitarinių mokslų domėjimosi objektai.

4 Sweet, A. S. *Governing with Judges: Constitutional Politics in Europe*. New York: Oxford University Press, 2000, p. 94.

5 Pelikan, J. *Interpreting the Bible and the Constitution*. New Haven / London: Yale University Press, 2004, p. 61.

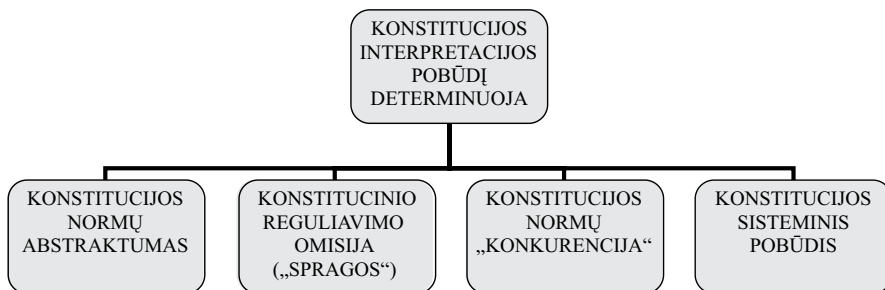
6 Mokslinėje doktrinoje be termino „interpretacija“, kaip artimas jam, yra vartojamas kitas terminas – „hermeneutika“. Tai graikiškos kilmės žodis „ερμηνεία“ (*hermeneia*), kurio lietuvių kalbos atitikmuo galėtų būti žodis interpretacija arba išaiškinimas, o dar tiksliau verčiant „aiškinimo menas“. Hermesas yra vienas iš graikų mitologijos dievų, kuris žemės gyventojams perteikdavo tikrąją Olimpo dievų valią.

Pažymėtina ir tai, kad hermeneutika yra terminas turintis daug aspektų, taip pat apibrėžiantis filosofijos kryptį, kuri remiasi literatūros tekstų interpretacijos teorija. Jos esmė glūdi sampratoje jog tekstai gali būti pažinūs, tik pažįstant kultūrinę aplinką. Jos atspindžiai ir yra aiškinamieji tekstai. Taigi hermeneutika tai ir procesas, ir filosofinis metodas. Būtent todėl mes, kalbėdami apie konstitucijos esmės suvokimo problemas, pasirenkame ne hermeneutikos, o interpretacijos terminą. Viena moksliniame straipsnyje mes taip pat vartojome hermeneutikos terminą. Tačiau tuomet tai buvo padaryta sąmoningai pabrėžiant filosofinio metodo svarbą konstitucijai interpretuoti, ją pažinti. Filosofinis metodas, taigi ir hermeneutinis metodas yra galimas ir konstitucijos pažinime, bet tai filosofinio metodo integrali dalis. Todėl dabar vartodami interpretacijos terminą pabrėžiame, kad kalbėdami apie konstitucijos suvokimo problemas, mes kalbame ne tik apie filosofinį metodą, bet apie sistemą metodų ir aspektų, kurių tik visuma gali sudaryti pagrindą interpretacijos rezultato kokybiniam išbaigtumui.

A. Barakas pripažįsta konstitucijos interpretacinę prigimtį konstatuodamas, kad ne tik konstitucija, bet pats terminas „interpretacija“ vertas būti interpretuotas. Jis pateikia logiškai išbaigtą interpretacijos definiciją teigdamas, kad „teisinė interpretacija yra racionali veikla, kuria siekiame suvokti teisinį tekstą“⁷. Akivaizdu, kad jau vien ta aplinkybė, jog konstitucija teisės aktų hierarchijoje yra aukščiausias juridinės galios teisės aktas, suteikia pagrindą pastebėti interpretacijos poreikį. Tačiau ne tik ši aplinkybė lemia konstitucijos interpretacinį pobūdį. Kokie gi požymiai dar lemia, kad konstitucija yra aktas, kuris turi būti interpretuojamas, jog, kaip teigia A. Alenas, sumažėtų „spraga tarp Konstitucijos teksto ir įstatymo“⁸.

Nuolat aiškinti konstituciją reikia ne tik todėl, kad ji yra tiesiogiai taikomas teisės aktas, bet ir todėl, kad kai kurios konstitucijos normos yra abstrakčios. Neretai gali atrodyti, kad konstitucijos normos „konkuruoja“ tarpusavyje. Egzistuoja dar viena aplinkybė, įpareigojanti konstituciją suvokti kaip *vientisą* teisės dokumentą. Problemą aktualizuoja ir konstitucijos interpretacijos metu nuolat kylantis konstitucinės *omisijos* („spragų“) klausimas. Taigi schemeje yra įvardyti požymiai, determinuojantys konstitucijos interpretacinį pobūdį.

Konstitucijos interpretacinis pobūdis

Konstitucinės *omisijos* („spragų“) problema. Pradžioje pažvelkime į konstitucijos interpretacinę prigimtį remdamiesi viena sudėtingiausių problemų – konstitucinės *omisijos* problema. Konstitucijos vieta teisės normų sistemoje, jos galia užtikrinti tos sistemos teisėtumą formuluoja ir conceptualių konstitucijos sampratos klausimų. Teisės aktų piramidėje materialus normų skaičius silpnėjant jų juridinei galiai didėja geometriškai progresija. Lakoniškos (*expressis verbis* kontekstas) konstitucijos turi būti teisėtumo šaltiniu konstitucinių įstatymų, šimtų įstatymų, tūkstančių poįstatyminių aktų, gausybės skirtingo lygio tarptautinių sutarčių. Suvokiant galiojančių teisės norminių aktų gausą bei aplinkybę, kad konstitucija yra visos šios norminio reguliavimo gausos konstitucingumo pagrindas, būtina ne tik remiantis moksline doktrina apsibrėžti konstitucijos, konstitucinės teisės reguliavimo objektą. Tik apsibrėžę konstitucijos reguliavimo objek-

7 Barak, A. *Purposive Interpretation in Law*. Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2005, p. 3–4.

8 Alen, A., 1992, p. 48.

tą galėsime atsakyti į konceptualų klausimą dėl konstitucijos pajėgumo užtikrinti visos teisės normų sistemos teisėtumą. Tad kaip ir kodėl konstitucija, būdama *lakonišku normų rinkiniu*⁹, visuomet yra pakankamas instrumentas spręsti teisės normų konstitucingumo klausimus?

Mokslinei doktrinai nekyla didesnių sunkumų apibrėžiant civilinės, baudžiamosios, finansų ar kitos teisės šakos, arba instituto reguliavimo dalyką, tačiau prireikus apibrėžti konstitucijos reguliavimo dalyką susiduriama su šio teisės akto reguliavimo ribų suvokimo problema. Ilgą laiką atskleidžiant konstitucijos reguliavimo dalyką doktrinoje tradiciškai buvo minima labai apibrėžta visuomeninių santykių sritis, t. y. žmogaus teisės ir laisvės, valstybės valdžios institucijų sąranga. Tačiau doktrinoje minint tik konkrečias konstitucijos reguliuojamas visuomeninių santykių sritis netiesiogiai būdavo deklaruojama, kad kitos, neminimos, visuomeninio gyvenimo sritys, tarytum nėra konstitucijos reguliavimo dalykas. O todėl lyg ir būtų pagrįsta formuluoti kitą išvadą, kad konstitucijoje tam tikri visuomeniniai santykiai nereguliuojami. Tad mokslinėje doktrinoje lyg ir netiesiogiai būdavo konstatuojama konstitucinės *omisijos* materialumas.

Akivaizdu, kad tokia konstitucijos reguliavimo objekto samprata buvo perimta iš ordinarinės teisės skirtingų šakų doktrinų, kurioje labai konkrečiai brėžiamos ribos tarp įvairių teisės šakų reguliuojamų visuomeninių santykių. Tačiau ar tokia koncepcija priimtina, kai kalbama apie konstituciją, kuriai negali prieštarauti *joks* teisės aktas? Pripažinę tik tam tikrą, griežtai apibrėžtą, konstitucijos reguliavimo dalyką būtume priversti pripažinti konstitucijos nepakankamumą būti tam tikrų visuomeninių santykių srities teisėtumo arbitre. Konstitucijoje nustatytas imperatyvus reikalavimas bet kuriam teisės aktui neprieštarauti. Tai taptų tik deklaracija. Konstitucija nereguliuojant kokių nors visuomeninių santykių ordinarinis reguliavimas nebepivalėtų atitikti konstitucijos, bent jau tų visuomeninių santykių sričių, kurių ji atseit „nereguliuoja“. Taip būtų paneigtas ne tik universalus reikalavimas ordinarinei teisei neprieštarauti konstitucijai, bet ir paneigtas konstitucijos teisinės viršenybės faktas. Ordinarinės teisės normos taptų „lygiavertės“ konstitucinėms normoms, nes esant konstitucinei *omisijai* nėra objekto, kuriu remiantis būtų vertinamas norminio akto teisėtumas. Logika siūlytų formuluoti paradoksalų išvadą, kad konstitucija tik tam tikrų visuomeninių santykių sričių aukščiausios teisinės galios aktas. Tuomet teisės normų sistemoje galėtų egzistuoti teisės aktų grupė, kurios konstitucinė patikra taptų nereikalinga, nes negalima.

Tačiau kodėl mirties bausmės, nėštumo nutraukimo, santuokos sampratos, privatizavimo, saugotinių teritorijų, valstybės ir bažnyčios atskirumo klausimai, sureguliuoti remiantis ordinarine teise, turi savo konstitucinio teisėtumo atsakymus, nors konstitucijos *expressis verbis* raiška dėl minėtų visuomeninių santykių lyg ir „tyli“? Negi konstitucija „sureguliuoja viską“? Daugelio pasaulio šalių konstitucinės justicijos institucijos jau buvo susidūrusios su šia problema ir yra radusios atsakymus į minėtus klausimus.

Akivaizdu, jog nereikėtų suvokti, kad minėta problematika išspręsta ir nesudėtinga. Tai rodo ir Europos konstitucinių teismų raportų analizė. Skirtingų šalių skirtingos

9 Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstituciją sudaro 154 str., Latvijos Respublikos 1922 m. Konstituciją sudaro 116 str., Vokietijos Federacinės Respublikos 1949 m. Konstituciją sudaro 146 str., Prancūzijos Respublikos 1958 m. Konstituciją sudaro 89 str., ir t. t.

konstitucinės justicijos institucijos ne visuomet tapačia argumentų logika grindžia konstitucijos, kaip teisės be spragų, principą. Tačiau konceptualu tai, kad loginio mąstymo struktūros savitumas nekeičia konceptualių išvadų. Daugumos Europos valstybių konstitucinės justicijos institucijos sprendamos teisės normų sistemos konstitucingumo užtikrinimo klausimą pasirinko, be didelių išimčių, konstitucijos, kaip teisės be spragų, koncepciją, spragų materialumą pripažindami tik ordinarinei teisei reguliuoti.¹⁰ Net tose šalyse, kuriose konstitucinės justicijos tradicijos dar neilgos, pavyzdžiui, Baltarusijos Respublikoje, konstitucinės justicijos institucijų veiklos praktikoje „konstitucija suvokiama kaip principų rinkinys visai teisės sistemai“, todėl „konstitucijos spragų“ terminas nevartojamas ir netaikomas“ šios šalies Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje.¹¹

Analizuodamas konstitucijos reguliavimo dalyką E. Kūris nevartodamas dogmatiškai įpareigojančio termino „reguliuoja viską“ konstatuoja, kad konstitucinė teisė „aprečia (žinoma, tik bendriausiais bruožais) visą ordinarinės teisės šakų reguliavimo lauką, nubrėžia gaires visam ordinariniam teisiniam reguliavimui“¹². Taigi ar konstitucijos „brėžiamas gaires“ galime suvokti kaip konstitucijos gebėjimą sureguliuoti bet kurį visuomeninį santykį? Ar tikrai dėl konstitucijos specifikos jos reguliavimo dalykas tampa nebegalimas apibrėžti? Konstitucijos reguliavimo dalyko ribos gali būti apibrėžiamos pirmaisiai atsakius į klausimus, susijusius su konstitucijos samprata. Akivaizdu, kad konstitucijos sampratos pirminis šaltinis yra jos tekstinė raiška, kuri kiekvienoje šalyje yra unikali. Tačiau tas unikalumas nekeičia konstitucijos pakankamumo sprendžiant bet kokio norminio teisės akto konstitucingumą. Apibendrinant pažymėtina, kad kalbant apie konstituciją kaip teisės sistemą jungiantį aktą konstitucija yra svarbi, ne kaip *prima* teisės aktas, sureguliuojantis bet kurį visuomeninį santykį, bet kaip *prima* teisės aktas, kurio pakanka, kad galėtume įvertinti bet kurio kito – žemesnės juridinės galios teisės norminio akto teisėtumą. Būtent tokios pozicijos ir laikosi dauguma konstitucinės justicijos institucijų.

Taigi konstitucinės *omisijos* materialumą galime „pastebėti“ ir suvokti tik remiantis *expressis verbis*. Pavyzdžiui, mūsų Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstitucijoje nerasime tiesioginių normų apie eutanaziją, nėštumo nutraukimą (abortus), eksperimentų su genais galimybę. Tačiau tokios veiklos, įtvirtintos ordinarinėje teisėje, konstitucingumo patikra yra ne tik kad galima. Prognozuodami konstitucinės justicijos raidą ir perspektyvą Lietuvoje galime teigti, kad tokia patikra neišvengiama. Lietuvos konstitucinei justicijai dar teks susipažinti su minėtu bylų tipu. R. Posneris tokias bylas vadina „moralinėmis“¹³. Neegzistuoja ir negali būti toks norminis aktas, kurio konstitucingumas negalėtų būti tikrinamas argumentuojant *expressis verbis* ribotumu, t. y. pripažįstant konstitucijos

-
- 10 *Problems of Legislative Omission in Constitutional Jurisprudence*. Reports I, II. Jarašiūnas, E. (ed.). Vilnius: Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2009.
 - 11 Report of the Constitutional Court of the Republic of Belarus. *Problems of Legislative Omission in Constitutional Jurisprudence*. Reports I, II. Jarašiūnas, E. (ed.). Vilnius: Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2009, p. 282.
 - 12 Kūris, E. *Konstitucinė teisė kaip jurisprudencinė teisė: Konstitucinė justicija ir konstitucinės teisės paradigmos transformacija Lietuvoje*. Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga. Vilnius, 2008.
 - 13 Posner, R. A. *The Problematics of Moral and Legal Theory*. Cambridge, Massachusetts, London, England: The Belknap Press of Harvard University Press, 2002.

reguliavimo *omisijos* faktą. Konstitucija turi *teisinės galios* ir *turinio potencialą* užtikrinti teisės normų sistemos hierarchinį apibrėžtumą, bei teisėtumą.

Jau vien dėl to, kad kiekvienos konstitucijos kūrimą lemia ir (a) teisiniai, ir (b) politiniai aspektai, nesant išaiškinimų konstitucija niekuomet nebus vienareikšmiškai suvokiamas teisės aktas¹⁴. Poreikis „išaiškinti“ konstituciją būdingas ne tik Lietuvos, Lenkijos arba Austrijos, bet ir visoms pasaulio šalių konstitucinėms sąrangoms, nes konstitucijos yra aukščiausios teisinės galios teisės aktai. Pažymėtina, kad interpretacijos poreikis yra konceptualus, jis atspindi konstitucijos vidinės sandaros logiką.

Pažvelkime į atsitiktines Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatas. „Valdžios įstaigos tarnauja žmonėms“ (5 str.), arba „Lietuvos valstybė globoja savo piliečius užsienyje“ (12 str.), arba dar – „Valstybė gina vartotojo interesus“ (46 str.). Kas būtų pajėgus *vienareikšmiai* ir *konceptualiai* išbaigtai atskleisti minėtų nuostatų turinį? Bet kuriai subjektyviai interpretacijai bus priešpastatomas kita, visuomet bus galimybė abejoti – „o jeigu mes...?“ Minėtos normos yra ne tik abstrakčios, jos tiek abstrakčios, kad yra prasminga jas suvokti kaip principus. O kur dar konstituciniai principai? Tokios sąvokos, kaip demokratija, teisinė valstybė, pilietinė visuomenė, suverenitetas, pliuralizmas, valdžių padalijimas, ir daugelis kitų yra panašesnės į konceptualius mokslinės doktrinos tikslus, negu į visuomeninių santykių reguliatorių. Tačiau minėta tikrovė netrukdo šioms sąvokoms būti integraliomis šiuolaikinių konstitucijų tekstų dalimis. Štai Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis Įstatymas (Konstitucija) „vienas iš pirmųjų Europoje įtvirtino teisinės valstybės principą“¹⁵. Tačiau ir šis konstitucinis teisinės valstybės principas – beje, kaip ir bet kuris kitas, pavyzdžiui, „demokratiškumo“ – savo turiniu nėra savaime suprantamas. Tik Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje šis principas yra teisiškai materializuojamas, t. y. tampa teisinių santykių praktikoje taikytina realija. Štai kodėl doktrinoje pažymėjus Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo reikšmingumą konstatuojama, kad būtent jis, „Konstitucinis Teismas, yra Vokietijos konstitucinės demokratijos epicentras“¹⁶.

Lygiavertė konstitucinių normų juridinė galia nepalieka interpretuotojui alternatyvų ir kuria situaciją, kurioje yra jau ne pageidautina, o privaloma pripažinti skirtingų normų saugomų konstitucinių vertybių juridinį lygiavertiškumą. Štai Lietuvos Konstitucijos 25 straipsnis įtvirtina žmogaus teisę turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti. Jei Konstitucijos nesuvoktume kaip vientiso teisės akto, tuomet neprivalėtume matyti ir šio straipsnio loginių sąsajų su kitomis normomis. Loginių sąsajų neigimas reikštų, jog minėtas 25 straipsnis įtvirtina absoliučią saviraiškos laisvę, kurią bet kaip riboti būtų negalima – prieštarautų konstitucijai. Tačiau taip nėra, nes net greta esantis Konstitucijos 22 straipsnis yra tiek pat imperatyvus ir nedviprasmiškas teigdamas, kad žmogaus

14 Husa, J. *Nordic Reflections on Constitutional Law: A Comparative Nordic Perspective*. Frankfurt am Main / Berlin: Peter Lang, 2002, p. 26.

15 Vainiutė, M. Parlamento institucija: Vokietijos Federacinė Respublika. *Parlamentas ir valstybinė valdžios institucijų sąranga: Liber Amicorum Česlovui Juršėnui*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 499.

16 Kommers, P. D. *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany*. Durham / London: Duke University Press, 1997, p. 55.

privatus gyvenimas neliečiamas. Tad kaip yra iš tikrųjų? Kas – saviraiškos laisvė (25 str.) ar privatumo neliečiamumas (22 str.) yra didesnė vertybė? Vienoda minėtų normų juridinė galia – jos abi yra konstitucinės, formuluoja interpretacinę užduotį – nepaneigti nei vienos iš jų saugomų vertybių. Neabejotina, kad egzistuoja loginis ryšys tarp atskirų konstitucijos normų, kuris tiesiogiai turi įtakos kiekvienos iš jų turinio suvokimui¹⁷. Konstitucijos vientisumo (sistemiškumo) aspektas suteikia pagrindą konstatuoti, kad joje nėra jokių normų konkurencijos, kad joje visas normas sieja loginės jungtys, materializuojančios kiekvienos iš jų turinį. Būtent tos sąsajos tarp normų brėžia kiekvienos iš jų suvokimo, taip pat pačių visuomeninių santykių reguliavimo ribas. Todėl konstitucijos interpretaciniame procese, jos turinys turi atsikleisti tik per tas *expressis verbis* normas, kurios yra konkrečioje konstitucijoje. Teisinės tikrovės esame įpareigoti formuluojant konkrečių normų sampratą matyti konstitucijos vienovę, atskirų jos normų loginį ryšį ir formuluoti iš konstitucijos, kaip visumos, išplaukiančias išvadas.

Akivaizdu, kad JAV, Vokietijos, Latvijos arba Lietuvos Konstitucijų skirtinga *expressis verbis* raiška jų interpretatoriams formuluoja skirtingo sudėtingumo užduotis. Tačiau net ir minėtoms konstitucijoms būdingas conceptualus bendrumas. Kiekviena jų savo šalyje yra ne tik *fundamentali* (ital.) galios teisės aktai, o tai reiškia kad jos visos sprendžia tapačias teisės sistemos struktūrizavimo, bei teisėtumo užtikrinimo funkcijas, bet jos visos suvokiamos kaip sisteminiai teisės aktai. Vienų šalių konstitucijos, kaip antai Lietuvoje, šis požymis yra įtvirtintas *expressis verbis* forma. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 6 straipsnyje nustatyta, kad „Konstitucija yra *vientisas* ir tiesiogiai taikomas aktas“. Kai kurių kitų valstybių konstitucijose vientisumo požymis yra suvoktas kaip objektyvi tikrovė, išplaukianti iš konstitucijoje įtvirtintos normų ir principų visumos.

Konstitucijos vientisumas įpareigoja interpretuotoją atskleidžiant bet kurios normos turinį nepažeidžiant kitų, tokių pat vertingų ir todėl saugotinų. Taigi konstitucijos vientisumas įpareigoja jos interpretatorių nustatyti vertybių pusiausvyrą, kuri neiškreiptų nė vienos normos saugomos vertybės turinio. Konstitucijos vientisumas interpretuotoją įpareigoja ne tik išsaugoti normų ir principų integralumą, bet ir atskleisti saugomų vertybių pusiausvyrą. Akivaizdu, jog loginės konstitucijos normų sąsajos egzistuoja ir jas konstitucinės justicijos institucijai privalu pastebėti bei konstatuoti. Tik per tas sąsajas konstitucija konstitucinės justicijos institucijų jurisprudencijoje įgauna apibrėžtą turinį. Loginių ryšių visuma ne tik padeda atskleisti konkrečios *expressis verbis* normos turinį, bet jų analizė leidžia atpažinti ir nerašytinio pobūdžio vertybes – konstitucinius principus, kurie visi kartu ir kiekvienas atskirai tampa *konstitucijos interpretavimo priemone*¹⁸. Konstituciniai principai „koordinuodami tarp savęs įvairias konstitucines nuostatas (normas) bei determinuodami jų turinį užtikrina Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą konstitucijos vientisumą“ materialumą¹⁹.

17 Mesonis, G. Konstitucijos hermeneutika: teisės ir filosofijos sintezė. *Logos*. Vilnius, 2009, 58: 39.

18 Jarašiūnas, E. Keletas konstitucinio teisinės valstybės principo interpretavimo aspektų Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*. 2006, 6(84): 24.

19 Kūris, E. *Konstitucinė teisė kaip jurisprudencinė teisė: konstitucinė justicija ir konstitucinės teisės paradigmos transformacija Lietuvoje*, p. 25.

Konstitucijos, kaip sisteminio teisės akto, suvokimas paskatino ir Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą savo jurisprudencijoje pavartoti *konstitucijos dvasios* terminą, mokslinėje doktrinoje bei viešuose visuomeniniuose debatuose sukėlusį nemenkų abejonių. Tačiau Konstitucinio Teismo pavartotos sąvokos analizė leidžia teigti, jog pats terminas nėra nacionalinės konstitucinės jurisprudencijos atradimas, o konstitucijos, kaip sisteminio teisės akto, interpretavimo rezultatas, seniai atpažintas ir pripažintas užsienio šalių konstitucinių arba aukščiausiųjų teismų. Kalbėdami apie termino „konstitucijos dvasia“ originalumą galime tik apgailestauti, kad toks sisteminio konstitucijos turinio suvokimo rezultatas yra ne mūsų teisės doktrinos atradimas. Lietuvos Konstitucinis Teismas šį „atradimą“ padarė visai neseniai, tuo tarpu Jungtinėse Amerikos Valstijose apie tai pradėta diskutuoti nuo pirmųjų Aukščiausiojo Teismo bylų, t. y. nuo XIX a. pradžios.

Pažymėtina ir tai, kad šis terminas nėra tik specifinis amerikietiškos konstitucinės justicijos veiklos rezultatas. Beveik visos šalys, savo konstitucinėse sąrangose numačiusios konstitucinės kontrolės mechanizmus, anksčiau ar vėliau „pastebėjo“ konstitucijos vientisumo požymį bei jos dvasios teisinį materialumą. Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucinis Teismas dar 1951 m. yra konstatavęs, kad Konstitucija gali būti suvokiama tik kaip sisteminis teisės aktas²⁰. Ispanijos Karalystės Konstitucinis Tribunalas, kurio santykinai neilga veiklos praktika, tvirtai laikosi principo, kad tik jis turi teisę šalies Konstitucijoje įtvirtintą žmogaus teisių ir laisvių katalogą suvokti kaip „atvirą“ dokumentą. Taigi Ispanijos Konstitucinio Tribunolo sprendimai ne kartą buvo grindžiami ne tik konstitucijos normų *expressis verbis* išraiška, bet ir iš jų visų taikant sisteminį ir teleologinį metodą išvestomis „nerašytomis teisėmis“²¹. Analizuodamas Prancūzijos Respublikos *bill of rights*²² A. S. Sweetas jį įvardija išimtinai bylų teisės produktu, t. y. atskleistą konstitucinės justicijos institucijos²³. Mūsų šiaurės kaimynų Estijos Respublikos Aukščiausiasis Teismas²⁴ sprenddamas įstatymų atitikties Konstitucijai klausimus gali „panaikinti teisės akto arba jo dalies galiojimą remdamasis tuo, kad jis prieštarauja konstitucijos raidei ar dvasiai“²⁵.

Tad dar sykių galima konstatuoti, kad terminas „konstitucijos dvasia“ pasaulio konstitucinėje jurisprudencijoje nėra konceptuali naujiena, o yra seniai suvokta realija,

20 Leibholz, G. The Federal Constitutional Court in Germany and the “Southwest Case”. *The American Political Science Review*. 1952, 46(3): 723–731.

21 Sweet, A. S. *Governing with Judges. Constitutional Politics in Europe*. New York: Oxford University Press, 2000, p. 99.

22 Prancūzijos Respublikos 1958 m. Konstitucija neturi struktūrinio darinio pavadinimo „*bill of rights*“. Prancūzijos Respublikos Konstitucija daro nuorodą į istorinę 1789 m. *Déclaration des Droits de l’Homme en Société*, bei į 1946 m. Prancūzijos Respublikos Konstitucijos preambulę. A. S. Sweet kalbėdamas apie prancūziškąjį „*bill of rights*“ turi omenyje tiek minėtus dokumentus, tiek ir Konstitucinės Tarybos išplėtotą oficialią konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių doktriną.

23 Sweet, A. S., *op. cit.*, p. 100.

24 Estijos Respublikoje konstitucinę kontrolę vykdo Aukščiausiasis Teismas. Tad šioje šalyje yra realizuotas amerikietiškas (pasižymintis tam tikra specifika) konstitucinės justicijos modelis.

25 Maruste, R.; Schneider, H. Constitutional Review in Estonia – Its Principal Scheme, Practice and Evaluation. In *Constitutional Reform and International Law in Central and Eastern Europe*. Müllerson, R.; Fitzmaurice, M.; Andenas, M. (eds.). The Hague / London / Boston: Kluwer Law International, 1998, p. 100.

egzistuojanti kaip konstitucijos vientisumo padarinys. Lietuvos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje vartojant terminus „konstitucijos dvasia“ ir „konstituciniai principai“ tik atkartojamos pasaulinės konstitucinės justicijos raidos tendencijos. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. gruodžio 13 d. ir 2006 m. kovo 28 d. nutarimuose yra konstatavęs, kad: „Konstitucijos dvasia – tai tos vertybės ir siekiai, kuriuos Tauta Konstitucijoje įtvirtino pasirinkusi tam tikrą jos nuostatų tekstinę formą, kalbinę išraišką, nustačiusi tam tikras Konstitucijos normas, eksplicitiškai arba implicitiškai įtvirtinusi tam tikrą konstitucinį teisinį reguliavimą“.

Konstitucijos raidės negalima aiškinti arba taikyti taip, kad būtų paneigiama Konstitucijos dvasia, kuri gali būti suvokta tik konstitucinį teisinį reguliavimą matant kaip visumą ir tik įvertinus Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį“. „Konstitucijos raidės negalima aiškinti ar taikyti taip, kad būtų paneigiama Konstitucijos dvasia, Konstitucijos negalima aiškinti vien gramatiškai, vien taikant lingvistinį (verbalinį) metodą. Neabejotina, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencijos *obiter dicta* formuluojama konstitucijos dvasios samprata ir turinys yra konstitucijos sistemiškumo išdava. Konstitucinis Teismas konstatavo jau minėtas tiesas – nors kiekviena Konstitucijos *expressis verbis* norma yra „vieniša“, tačiau visos jos kartu sudaro *vientisą normų sistemą*. Ši normų sistema ir vadinama vienu vardu – Konstitucija. Akivaizdu, jog teisės akto sistemiškumo suvokimas ir pripažinimas sukuria realija, jog tik „toks aiškinimas leidžia matyti visą konstitucijos tekstą ir kontekstą“²⁶. Tai konstatuodamas Konstitucinis Teismas turi konstitucinę pareigą aiškindamas pavienę normą atskleisti jos turinį taip, kad nebūtų „nuskriaustos“ ir kitos nuostatos, nes jos tokios pat reikšmingos, kaip ir aiškinamoji.

Pažymėtina, jog būtų klaidinga manyti, kad tik konstitucinės justicijos institucijos yra išskirtinės tuo, jog aiškindamos teisę susiduria su poreikiu daryti apibendrinimus, galimus tik radus loginius ryšius tarp normų, kurios *expressis verbis* forma yra nevienareikšmiškos. Tokiais principais vadovaudamiesi sprendimus priima ir ordinariniai teismai. Panagrinėkime ordinarinę teisę taikančio teisėjo praktikos pavyzdį. Įsivaizduokime, kad teisėjui civilinėje byloje reikia priimti sprendimą dėl sandorio nutraukimo vienos sandorį sudariusios šalies iniciatyva. Įsivaizduokime, kad remdamasis tuo, jog viena iš sandorio šalių yra nepareigingą sutarties sąlygų vykdytoja, teismas priima ieškovo lūkesčius atitinkantį sprendimą. Ar galima ir teisiškai logiška tokia situacija? Turbūt, kad taip. Tačiau šiame hipotetiniame pavyzdyje mus labiausia domina teismo pastebėtų argumentų, kad viena iš sandorio šalių yra nepareigingą, visuma. Lingvistiniu požiūriu būdvardis *nepareigingas* savo filosofiniu aspektu yra vertybinis, todėl jo turinio išraiška gali turėti tik subjektyvaus suvokimo formas. Kas vienam gali pasirodyti nepareigingą, kitam gali atrodyti priešingai. Tai kodėl teismas remdamasis subjektyvia nuomone priima sprendimą dėl sandorio? Akivaizdu, kad teismas taip konstatuodamas rėmėsi aplinkybių – įrodymų visuma. Tik visuma aplinkybių, kurių kiekviena atskirai yra nepakankama, sukūrė prielaidas padaryti apibendrinimą ir jau remiantis šia išvada priimti sprendimą. Tik įvertinęs visą įrodymų sistemą Teismas pagrindžia savo išvadą ir

priima teisingumą išreiškiantį sprendimą. Taigi išvada, kuria remdamasis teismas priėmė sprendimą, nuosekliai išplaukė iš visumos aplinkybių apibendrinimo.

Konstitucinės justicijos byloje išvados taip pat nuosekliai išplaukia iš konstitucijos, kaip vientiso teisės akto. Štai konkretus Lietuvos Konstitucinio Teismo veiklos praktikos pavyzdys. Net ir įdėmiai skaitydami mūsų 1992 m. Konstituciją termino „valdžių padalijimas“ nerasime. Ar tai reiškia, kad toks konstitucinis principas pas mus neegzistuoja ir yra beprasmiška jo ieškoti šalia *expressis verbis*? Bet kaip tada suprasti Konstitucijoje įtvirtintą valdžios institucijų tarpusavio santykių sistemą, kur numatyta nemažai stabdžių ir atsvarų mechanizmo elementų: prezidento veto, galimybė paleisti parlamentą, apkalta, politinė vyriausybės atskaitomybė parlamentui, apibrėžtas parlamento ir prezidento įgaliojimų terminas, teisė skirti pareigūnus tik gavus kitų valstybinės valdžios institucijų pritarimą ir kita. Ar tik tai ir nebus tas „valdžių padalijimo“ konstitucinis principas, kurio *expressis verbis*, t. y. skaitydami mūsų Konstituciją paraidžiu, neradome? Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas suvokdamas Konstituciją kaip vientisą teisę aktą pagrįstai konstatavo, kad valdžių padalijimas yra mūsų Konstitucijoje įtvirtintas principas. V. Pavličekas analizuodamas Čekijos Respublikos 1992 m. Konstitucijos sampratos principus pabrėžia, kad rašytinėje konstitucijoje formuluojamos taisyklės gali būti išreikštos konkrečiose normose bei konstituciniuose principuose²⁷.

Pažymėtina, kad ne tik minėtame pavyzdyje konstitucijos vientisumo fakto suvokimas dar neformuoja konkrečios normos arba konstitucinio principo turinio. Atskleisti konstitucinius principus yra tolesnių pastangų siekiant suvokti konstitucijos turinį rezultatas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas apie konstitucinius principus yra pasakęs taip: „Vieni konstituciniai principai yra įtvirtinti *expressis verbis* suformuluotose konstitucinėse normose, kiti, nors ir nėra jose įtvirtinti *expressis verbis*, jose atsispindi ir yra išvedami iš konstitucinių normų, taip pat iš kitų šiose normose atsispindinčių konstitucinių principų, iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos, iš Konstitucijos, kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės.“²⁸ Esant tokiai ir panašioms situacijoms nėra logiškai pagrįstos alternatyvos suvokti, jog „Konstitucijos, kaip teisinės tikrovės, negalima vertinti vien kaip jos tekstinės formos, negalima Konstitucijos suvokti tik kaip eksplisicinių nuostatų visumos.“²⁹

Jungtinėse Amerikos Valstijose byloje *Missouri v. Holland* O. Holmsas konstatavo, kad konstitucijos tėvai kūrėjai sukūrė tik gyvą „organizmą“ – konstituciją³⁰. Ir natūralu, kad tas organizmas pradeda gyventi savo gyvenimą per nuolatinės jos interpretacijas. Būtent toks konstitucijos suvokimo modelis daugelyje pasaulio šalių įsitvirtino ir doktrinoje, ir konstitucinės justicijos praktikoje. Analizuodama konstitucionalizmo raidos

27 Pavliček, V. *Ústavní právo a státověda. Ústavní právo České republiky*. Část 1. Praha: Dotisk, 2003, p. 134.

28 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo“. Byla Nr. 24/0.

29 Spruogis, E. Teisės aiškinimo probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*. 2006, 8(86): 60.

30 Tribe, H. L.; Dorf, M. C. *On Reading the Constitution*. Cambridge (Massachusetts) / London (England): Harvard University Press, 1991, p. 9.

tendencijas Vidurio ir Rytų Europos valstybėse G. Skapska pastebi, kad „nusistovi tendencija konstituciją suvokti kaip rašytinį dokumentą, kuris yra objektas interpretacijai“³¹.

Apibendrinant tai, kas jau buvo pasakyta, gali pasirodyti, kad konstitucija yra tapusi „hermeneutine paslaptimi“. Žinoma, nereikia interpretacijos poreikio suabsoliutinti, manant, kad jokia konstitucijos norma be oficialaus interpretatoriaus pastangų negali būti suvokta. Štai Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstitucijos 55 straipsnis *inter alia* nustato, kad „Seimą sudaro Tautos atstovai – 141 Seimo narys <...>“. Akivaizdu, kad bent jau Seimo narių skaičius nereikalauja kažkokių „interpretacijų“. Tačiau net ir suvokiant minėtos konstitucinės normos akivaizdumą mes negalime nepritari A. Barako abejonei, kai jis teigia, jog tikriausiai neegzistuoja joks aiškus tekstas. Autorius sako, kad net jam – aiškiam tekstui – būtina interpretacija³². Tačiau netgi nebūdama „hermeneutine paslaptimi“, konstitucija bet kuriam interpretatoriui formuluoja iššūkius. Ir tai tampa akivaizdžia tikrove, kai kitais aspektais mėginame suvokti kad ir Seimo nario teisinio statuso specifika. Štai 62 straipsnio nuostatos, jog „Seimo nario asmuo neliečiamas“ ir, kad „Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė“, nėra tokios vienareikšmės. Perskaičius šį straipsnį gali kilti įvairių klausimų dėl „neliečiamumo“ turinio. Ir į juos turi būti vienareikšmis atsakymas.

Taigi pirmiausia poreikis aiškinti konstituciją yra užprogramuotas jos kūrimo metu. Jau vien tai, kad kuriant bet kurią konstituciją lemiantys yra ir (a) teisiniai, ir (b) politiniai aspektai sudaro prielaidas teigti, jog be išaiškinimų konstitucija niekuomet nebus vienareikšmiai suvokiamas teisės aktas³³. Poreikis būti „išaiškintai“ būdingas ne tik Vokietijos, Lietuvos, Lenkijos arba Austrijos Konstitucijai. Tai būdinga visoms pasaulio šalių Konstitucijoms. „Konstitucijos yra tiek, kiek jos išaiškinta“. Tai mokslinėje doktrinoje dominuojanti kryptis. D. P. Kommersas taikliai pastebi, kad mokslininkai ir teisėjai ne visada greitai linkę pripažinti kūrybinį konstitucijos interpretavimo pobūdį³⁴. Tačiau čia mes ką tik minėtą autorių galėtume patikslinti. Mokslinė doktrina noriai interpretuoja ir vertina savo pastangas. Problema aktualizuojama tuomet, kai reikia vertinti ir įvertinti *kito* kūrybines pastangas.

Nuolat sprendžiant teisės aktų teisėtumo problemas būtent konstitucija yra „vienintelis teisės aktas, kurio *teisėtumas teisės sistemoje* negali būti ginčijamas“³⁵. Bet ar tai reiškia, kad kiekvienas iš mūsų gali turėti savą konstitucijos viziją ir būtent ją taikyti teisiųjų santykių praktikoje? Akivaizdu, kad tokios veiklos rezultatas būtų teisinis chaosas.

31 Skapska, G. Between „Civil Society“ and „Europe“: Post - Classical Constitutionalism after the Collapse of Communism in a Socio-Legal Perspective. *The Rule of Law in Central Europe: The Reconstruction of Legality, Constitutionalism and Civil Society in the Post-Communist Countries*. Ashgate Publishing, 1999, p. 213.

32 Barak, A. *Purposive Interpretation in Law*. Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2005, p. 14–15.

33 Husa, J. *Nordic Reflections on Constitutional Law: A Comparative Nordic Perspective*. Frankfurt am Main/Berlin: Peter Lang, 2002, p. 26.

34 Kommers, P. D. *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany*. Durham/ London: Duke University Press, 1997, p. 43.

35 Jarašiūnas, E. *Jurisprudencija*. 2002, 33(25): 39.

Doktrinoje gali ir turi egzistuoti sampratų apie konstitucijos turinį įvairovė. Tačiau logiškai yra pagrįsta ir tai, kad negali būti daug teisinės pasekmės lemiančių konstitucijos turinio sampratų. Atsižvelgiant į konstitucijos svarbą teisės sistemai egzistuoja logiškai pagrįstas poreikis, kad jos interpretacinis turinys būtų vienareikšmis, užtikrinantis teisinės pasekmės. Teisinių pasekmių aspektu, tik vienareikšmis konstitucijos turinys gali būti teisėtumo matas, realiai galintis užtikrinti konstitucijos viršenybės principą. Taigi „Konstitucija – ypatinga teisė. Tokie jos ypatumai lemia ir jos interpretavimo sudėtingumą“³⁶. Konstitucijos normų tariamus prieštaravimus, formuluočių abstraktumus gali ir turi panaikinti oficialus interpretuotojas, konstituciją suvokiantis kaip teisės aktą be *omisijos* bei vientisą teisės aktą. Tai pačios pirmosios prielaidos konstitucijai suvokti.

Išvados

Konstitucija, kaip aukščiausios teisinės galios aktas, ne tik užtikrina savo išskirtinę padėtį teisės sistemoje, bet ir imperatyviai nulemia visos teisės sistemos normų hierarchinį apibrėžtumą. Konstitucijos *expressis verbis* formos specifika nekeičia pačios konstitucijos reikšmės užtikrinant teisės sistemos hierarchinį funkcionalumą. Užtikrinant teisės sistemos funkcionalumą konstitucijos *expressis verbis* ribotumo „problema“ sprendžiama interpretuojant konstituciją kaip sisteminį dokumentą. Taigi egzistuoja permanentinis poreikis taikyti konstituciją, tad ir poreikis ją suvokti.

Konstitucinės justicijos institucijos oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje atskleidžia konstitucijos suvokimo etaloną, tampantį vieninteliu šaltiniu, ne tik *de jure*, bet jau ir *de facto*, taikytinu sprendžiant teisės aktų teisėtumo klausimus. Konstitucija, būdama reikšmingiausiu kiekvienos šalies teisės aktu, lemia visos teisės normų sistemos funkcionalumą. Konstitucija yra tas šaltinis, kuris tampa galutinio teisėtumo materialiu arbitru. Taigi poreikis nuolat garantuoti teisės normų sistemos funkcionalumą formuluoja kitą poreikį – suvokti, suprasti konstituciją, joje įtvirtintų normų ir principų turinį. Konstitucijos (a) normų abstraktumas, (b) normų „konkurencija“, (c) vientisumo ir sistemiskumo požymis, bei (d) reguliavimo *omisijos* problema yra faktoriai, determinuojantys jos permanentinį interpretacinį poreikį.

Konstitucijos *omisija* yra permanentinė teisės mokslinės doktrinos problema. Remiantis moksline doktrina galima pripažinti konstitucijos *omisiją* tik atsižvelgiant į *expressis verbis*. Tačiau konstituciją suvokiant kaip sisteminį teisės aktą *expressis verbis omisija* tampa nebeaktuali, nes konstitucija privalo užtikrinti konstitucingumą, visos teisės sistemos teisėtumą. Konstitucija suvokiama kaip sisteminis, neturintis *omisijos*, teisės aktas.

Straipsnyje pripažįstama, kad yra vieningas konstitucijos normų ir principų loginis ryšys, jog tarp jų nėra prieštaravimų ir konkurencijos, o tėra skirtingos nuomonės dėl joje įtvirtinto vertybių balanso. Akcentuojama, kad konkrečių normų ir principų tariama „konkurencija“ yra eliminuojama būtent interpretacijos metu, konstituciją suvokiant

36 Jarašiūnas, E. *Jurisprudencija*. 2005, 64(56): 77.

kaip sisteminį dokumentą, kurio pavienės normos arba principai negali būti suvokti izoliuotai, ignoruojant jos sistemiškumo požymį.

Literatūra

- Alen, A. *Treatise on Belgian Constitutional Law*. Deventer / Boston: Kluwer, 1992.
- Barak, A. *Purposive Interpretation in Law*. Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2005.
- Husa, J. *Nordic Reflections on Constitutional Law: A Comparative Nordic Perspective*. Frankfurt am Main / Berlin: Peter Lang, 2002.
- Jarašiūnas, E. Konstitucinė justicija ir demokratija: keletas sąveikos problemų. *Jurisprudencija*. 2005, 64 (56).
- Jarašiūnas, E. Aukščiausiasji ir ordinarinė teisė: požiūris į Konstituciją pokyčiai. *Jurisprudencija*. 2002, 33 (25).
- Kommers, P. D. *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany*. Durham / London: Duke University Press, 1997.
- Kūris, E. Konstitucijos dvasia. *Jurisprudencija*. 2002, 30 (22).
- Kūris, E. *Konstitucinė teisė kaip jurisprudencinė teisė: Konstitucinė justicija ir konstitucinės teisės paradigmos transformacija Lietuvoje*. Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga. Vilnius, 2008.
- Miller, S. A. *Toward Increased Judicial Activism: The Political Role of the Supreme Court*. Westport, Conenecticut: Greenwood Press, 1982.
- Pavliček, V. *Ústavní právo a státověda. Ústavní právo České republiky. Část 1*. Praha: Dotisk, 2003.
- Pelikan, J. *Interpreting the Bible and The Constitution*. New Haven / London: Yale University Press, 2004.
- Posner, R. A. *The Problematics of Moral and Legal Theory*. Cambridge, Massachusetts, London, England: The Belknap Press of Harvard University Press, 2002.
- Problems of Legislative Omission in Constitutional Jurisprudence*. Reports I, II. Jarašiūnas, E. (ed.). Vilnius: Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2009.
- Report of the Constitutional Court of the Republic of Belarus. *Problems of Legislative Omission in Constitutional Jurisprudence* Reports I, II. Jarašiūnas, E. (ed.). Vilnius: Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2009.
- Skapska, G. Between „Civil Society“ and „Europe“: Post-Classical Constitutionalism after the Collapse of Communism in a Socio-Legal Perspective. In *The Rule of Law in Central Europe: The Reconstruction of Legality, Constitutionalism and Civil Society in the Post-Communist Countries*. Ashgate Publishing, 1999.
- Spruogis, E. Teisės aiškinimo probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*. 2006, 8 (86).
- Sweet, A. S. *Governing with Judges: Constitutional Politics in Europe*. New York: Oxford University Press, 2000.
- Tribe, H. L.; Dorf, M. C. *On Reading the Constitution*. Cambridge (Massachusetts) / London (England): Harvard University Press, 1991.

THE INTERPRETATIVE NATURE OF CONSTITUTION

Gediminas Mesonis

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The constitution's standing as a legal act of the highest power not only ensures its exclusive status in the legal system but also determines the hierarchic certainty of all norms within that system. The explicit character of the constitution does not preclude it from ensuring the hierarchical functionality of the legal system. This latter function requires that the limitation "problem" of explicitness be addressed by interpreting the constitution as a systemic document. Applying the constitution, therefore, requires a continuous effort in comprehending it.*

The official doctrine of constitutional judicial institutions reflects the standard for understanding the constitution. This standard becomes the sole source, not only de jure, but significantly de facto, for determining the legality of legal acts. The constitution, as the prime and foremost law in a country, determines the functionality of the entire system of legal norms. As a legal source, it takes on the role of the material arbiter of final legality. The constant need to ensure the functioning of the system of legal norms hence informs yet another necessity—to apprehend and understand the constitution and the norms and principles established within. A few factors induce this perpetual need for interpretation, those being (a) the abstractness of constitutional norms, (b) "competition" among constitutional norms, (c) the integral and systemic nature of the constitution, and (d) the problem of legislative/regulative omission in the constitution.

Constitutional omission is an enduring problem in the scholarship of legal doctrine. In terms of doctrine, constitutional omission may only be recognized as explicit. If we view the constitution as a systemic document, however, express omission becomes irrelevant, because the constitution must ensure the legality of the entire legal system. The constitution can be understood as a systemic legal act absent of omission.

The article concludes that the norms and principles of a constitution are a coherent body. Rather than contradiction or competition, there are only different opinions on the balance of values entrenched in the constitution. The supposed "competition" between specific norms and principles is eliminated in the course of interpretation of the constitution as a systemic document, wherein separate norms and principles cannot be understood isolated regardless of the systemic nature of the constitution.

Keywords: *Constitution, constitutional jurisprudence, democracy, interpretation, constitutional omission.*

Gediminas Mesonis, Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: konstitucionalizmo raida, konstitucinė jurisprudencija, teisinė valstybė, žmogaus teisės ir laisvės, valstybės ir Bažnyčios atskyrimo principas.

Gediminas Mesonis, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Constitutional Law, professor. Research interests: constitutionalism, constitutional jurisprudence, rule of law, separation of powers, human rights and freedoms, separation of state and church.